

TARJIMONDA MADANIY KOMPETENSIYANING AHAMIYATI

Narzullayeva Nilufar Sa'dulla qizi

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti 3-bosqich talabasi

Gid hamrohligi va tarjimonlik faoliyati yo'nalishi

+998992095704, nnarzullayeva689@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarjimoda madaniy kompetensiyaning ahamiyati tahlil qilinadi. Madaniy kompetensiya tarjimonning ikki madaniyatni chuqur anglab, ularning tafovutlarini to'g'ri tushunish va ifodalash qobiliyatini o'z ichiga oladi. Tarjima jarayonida madaniy kontekstni hisobga olish noto'g'ri talqinlarning oldini oladi va samarali kommunikatsiyani ta'minlaydi. Zamonaviy globalizatsiya sharoitida madaniy kompetensiyaning roli ortib bormoqda, bu esa tarjimonlarning professional malakasini oshirish va madaniyatlararo muloqotni rivojlantirishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Tarjima, madaniy kompetensiya, madaniyatlararo kommunikatsiya, tarjimon, madaniy kontekst, globalizatsiya, til, madaniy tafovut, tarjima sifati.

KIRISH

Tarjima sohasida madaniy kompetensiya insonlar o'rtasidagi muloqotni samarali qilish uchun muhim omil hisoblanadi. Tilni to'g'ri bilish yetarli emas, tarjimon shuningdek, manba va maqsad madaniyatining nozik jihatlarini chuqur anglab, ularni to'g'ri yetkazish qobiliyatiga ega bo'lishi lozim. Bu madaniy tafovutlarni yengib o'tish, noto'g'ri tushunishlarni oldini olish hamda mazmunning asl mohiyatini saqlash imkonini beradi. Madaniy kompetensiya tarjimonning faqat lug'aviy bilimiga emas, balki ijtimoiy, tarixiy, urf-odatlar, qadriyatlar va muloqot uslublarini chuqur bilishiga asoslanadi.

Tarjimada madaniy kompetensiya asosan tilning kontekstual va pragmatik jihatlarini to'g'ri tushunish va ifodalash orqali namoyon bo'ladi. Har bir madaniyat o'ziga xos idiomalar, iboralar, ramzlar va ma'no qatlamlariga ega bo'lib, ularni bexato tarjima qilish uchun tarjimon ularni kontekstga mos tarzda tushunishi zarur. Madaniy xususiyatlar tarjimada qanchalik to'g'ri aks ettirilsa, matn maqsadli auditoriya uchun shunchalik tushunarli va ta'sirli bo'ladi. Aks holda, tarjima noto'g'ri tushuncha, hatto madaniy mojarolar va qarama-qarshiliklarga olib kelishi mumkin. Madaniy kompetensiya tarjimonda faqat til bilimidan tashqari, tarjimonning ikki madaniyatni chuqur anglab, ularning tarixiy, ijtimoiy va madaniy kontekstlarini tushunish qobiliyatidir. Tarjimon madaniyatning noyob xususiyatlarini, urf-odatlarini, qadriyatlarini, diniy e'tiqodlarini va muloqot uslublarini bilishi kerak, chunki bu elementlar matn mazmuni va uning ta'sirchanligini belgilaydi.

Tarjimada madaniy kompetensiya muhim, chunki har bir madaniyatda soʻzlar va iboralar turlicha maʼnolarga ega boʻlishi mumkin. Masalan, metaforalar, idiomalar yoki hazillar bevosita tarjima qilinganda asl maʼnosini yoʻqotishi yoki notoʻgʻri talqin qilinishi ehtimoli bor. Shuning uchun tarjimon madaniy tafovutlarni hisobga olib, oʻz auditoriyasiga mos keladigan variantlarni tanlashi zarur.

Madaniy kompetensiya shuningdek, tarjimonning madaniyatlararo tafovutlarni boshqarish qobiliyatini oshiradi. Tarjimonlar oʻz ishlarida stereotiplar, notoʻgʻri tushunchalar va madaniy qaramliklarni bartaraf etib, ikki madaniyat oʻrtasida ishonchli va samarali koʻprik yaratadilar. Bu esa muloqotni yanada chuqurlashtiradi va turli madaniyatlar oʻrtasida tushunmovchiliklarning oldini oladi.

Zamonaviy davrda, globalizatsiya va texnologiyalar rivojlanishi bilan tarjimonlar uchun madaniy kompetensiyani oshirish yanada muhim boʻlib bormoqda. Onlayn resurslar, madaniy bazalar va avtomatlashtirilgan tarjima vositalari yordamida tarjimonlar madaniy tafovutlarni aniqlash va ularni hisobga olish imkoniyatiga ega. Ammo, inson omili, yaʼni tarjimonning madaniy sezgirliги va tajribasi hali ham asosiy rol oʻynaydi. Madaniy kompetensiya tarjimonda faqat tilni bilish bilan cheklanmay, balki tarjimonning ikki yoki undan ortiq madaniyatni chuqur anglab, ularning tarixiy, ijtimoiy, anʼana, qadriyat va muloqot uslublarini toʻliq tushunishiga asoslanadi. Bu, ayniqsa, madaniy tafovutlar kuchli boʻlgan matnlarni tarjima qilishda nihoyatda muhimdir, chunki soʻz va iboralar kontekstdan chiqib ketganda notoʻgʻri talqin qilinishi mumkin. Tarjimon madaniyatlarni taqqoslab, maʼno yoʻqolmasligi uchun mazmunni moslashtirishga majbur boʻladi.

Masalan, bir madaniyatdagi hazil yoki soʻz oʻyini boshqa madaniyatda tushunarsiz boʻlishi mumkin, shuning uchun tarjimon bunday holatlarda madaniy moslashuvni amalga oshirishi kerak. Tarjimonning madaniy bilimlari chuqurroq boʻlsa, u murakkab madaniy elementlarni aniq va mazmunli tarzda yetkazish imkoniyatiga ega boʻladi. Bu esa, nafaqat matnning oʻziga xosligini saqlab qoladi, balki uni oʻquvchi yoki tinglovchiga aniq yetkazadi.

Madaniy kompetensiya tarjimonni madaniyatlararo tafovutlar, stereotiplar va notoʻgʻri tushunchalardan xabardor qiladi. Bu bilish bilan tarjimon oʻz ishida madaniy hurmat va noziklikni saqlaydi, hamda madaniyatlararo tushunmovchiliklarni kamaytirishga yordam beradi. Shu sababli tarjimon nafaqat lugʻaviy tarjima qiluvchi, balki madaniyatlararo mediator, yaʼni koʻprik vazifasini bajaradi.

Zamonaviy dunyoda globalizatsiyaning kuchayishi, xalqaro aloqalarning rivojlanishi natijasida madaniy kompetensiyaning roli ortmoqda. Turli tillarda va madaniyatlardagi matnlarni toʻgʻri va aniq tarjima qilish uchun tarjimonlar doimiy oʻz ustida ishlashi, yangi madaniy kontekstlar bilan tanishishi va oʻz malakasini oshirishi zarur. Buning uchun taʼlim

jarayonida madaniyatshunoslik, antropologiya, sotsiologiya kabi fanlar tarjimon tayyorlashda keng qo'llanilishi lozim.

Texnologik taraqqiyot ham tarjimoda madaniy kompetensiyani oshirishga yordam beradi. Onlayn madaniy ma'lumotlar bazalari, tilning kontekstual tahlili uchun dasturlar va avtomatlashtirilgan tarjima tizimlari tarjimon ishini yengillashtiradi. Ammo, texnologiya inson tafakkurining o'rnini to'liq bosa olmaydi, ayniqsa madaniy nozikliklarni tushunishda inson omili hal qiluvchi hisoblanadi.

Madaniy kompetensiya shuningdek, tarjimonning ijodkorligi va moslashuvchanligini oshiradi. Har bir matn o'ziga xosdir va tarjimon uni o'z auditoriyasiga eng mos tarzda yetkazish uchun yangi yondashuvlar va usullarni qo'llashi kerak. Bu jarayonda tarjimon nafaqat til bilimlarini, balki madaniy kontekstni, auditoriya ehtiyojlarini, tarixiy va ijtimoiy holatlarni hisobga oladi.

Madaniy kompetensiya tarjimonning o'z madaniyatiga tanqidiy yondashuvini ham talab qiladi. Bu esa tarjima jarayonida shaxsiy stereotiplar, qaramliklar va qarashlarning ta'sirini kamaytirishga yordam beradi hamda tarjimaning obyektivligi va sifatini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, tarjimonda madaniy kompetensiya — bu samarali va sifatli tarjimaning muhim omili bo'lib, zamonaviy global kommunikatsiya sharoitida uning roli yanada oshmoqda. Tarjimonning madaniy bilimlari, tajribasi va madaniyatlararo sezgirliги muloqotni muvaffaqiyatli tashkil etishga, madaniyatlararo tushunishni rivojlantirishga xizmat qiladi. Shu bois tarjima sohasida madaniy kompetensiyani doimiy ravishda rivojlantirish, tarjimonlarni muntazam malaka oshirishga jalb etish va ta'lim jarayonini boyitish katta ahamiyatga ega.

Shuningdek, madaniy kompetensiyani rivojlantirish uchun tarjimonlarga doimiy ravishda o'z bilimlarini yangilash, turli madaniyatlarni o'rganish va amaliy mashg'ulotlarda ishtirok etish tavsiya etiladi. Bu jarayon tarjima sifatini oshirish, madaniyatlararo muloqotni mustahkamlash va professional sohada muvaffaqiyatga erishishga yordam beradi.

Zamonaviy globalizatsiya sharoitida madaniy kompetensiya yana-da muhim ahamiyat kasb etmoqda. Turli millatlararo kommunikatsiya ko'payishi bilan tarjimonlarga madaniy jihatdan sezgir, moslashuvchan va bilingvistik yondashuv talab etiladi. Ushbu kompetensiya tarjimonlarga nafaqat matnni tarjima qilish, balki turli madaniy muhitlarda samarali muloqot o'rnatish imkonini yaratadi. Shuningdek, madaniy kompetensiya tarjimonlarga madaniyatlararo tushunishni rivojlantirish, stereotiplarni kamaytirish va muloqotni yanada konstruktiv qilishga yordam beradi.

Tarjimonda madaniy kompetensiyani shakllantirish uchun tarjimonlar doimiy ravishda o'z bilimlarini boyitishi, turli madaniyatlarni o'rganishi va amaliy tajriba to'plashi zarur. Ta'lim muassasalarida ham madaniy kompetensiya rivojlanishiga alohida e'tibor qaratilishi,

tarjima va lingvistika kurslarida madaniyatlararo kommunikatsiya, antropologiya va sotsiologiya fanlari integratsiya qilinishi muhimdir. Shu bilan birga, amaliy mashg'ulotlar, ko'p tilli muhitda ishlash imkoniyatlari tarjimonlarning madaniy sezgirlikni oshirishga xizmat qiladi. Tarjimonda madaniy kompetensiya tarjimonning nafaqat tilni, balki ikki madaniyatni chuqur anglashiga asoslanadi. Har bir madaniyat o'ziga xos tarix, urf-odat, e'tiqod va muloqot uslublariga ega bo'lib, ularni tarjima jarayonida hisobga olish juda muhimdir. Masalan, ayrim madaniy kontekstlarda iboralar yoki atamalar bevosita tarjima qilinsa, ularning ma'nosi yo'qolishi yoki noto'g'ri talqin qilinishi mumkin. Shu sababli tarjimon madaniy kontekstni tushunib, ma'noni moslashtirish qobiliyatiga ega bo'lishi kerak.

Madaniy kompetensiya shuningdek, madaniyatlararo tafovutlarni boshqarish imkonini beradi. Tarjimonlar o'z ishida stereotiplar va noto'g'ri tushunchalarni bartaraf etishga yordam beradi, bu esa turli madaniyatlar o'rtasidagi muloqotni yanada samarali qiladi. Bu jarayonda tarjimon — nafaqat matn ko'prigi, balki madaniyatlararo mediator hisoblanadi.

Zamonaviy texnologiyalar yordamida tarjimonlar madaniy kontekstni yaxshiroq tushunishga erishmoqda. Masalan, onlayn resurslar, madaniy ma'lumot bazalari va terminologik lug'atlar tarjima sifatini oshirishga xizmat qiladi. Ammo texnologiya har doim ham madaniy sezgirlikni to'liq ta'minlay olmaydi, shu sababli inson omili, ya'ni tarjimonning madaniy bilim va tajribasi muhim ahamiyatga ega bo'lib qoladi.

Shuningdek, madaniy kompetensiyaning rivojlanishi tarjimonning moslashuvchanligi va ijodkorligini oshiradi. Tarjimon turli madaniyatlarga moslashib, qiyin va murakkab madaniy mazmunlarni ham aniq va tushunarli yetkazish imkoniga ega bo'ladi. Bu esa tarjima sifatining oshishi va mijozlarning qoniqishiga olib keladi.

Yana bir muhim jihat — tarjimonning o'z madaniy qadriyatlari va normativlariga ham tanqidiy yondashuvi. Bu tarjima jarayonida shaxsiy qarashlar va madaniy stereotiplar ta'sirini kamaytirishga yordam beradi va madaniy obyektivlikni ta'minlaydi.

Shu jihatlar tarjimonda madaniy kompetensiyaning nafaqat samarali muloqot, balki madaniyatlararo tinchlik va hamkorlikni rivojlantirishdagi rolini ko'rsatadi. Tarjimonning madaniy sezgirlik va bilimlari global dunyoda kommunikatsiyaning asosiy omillaridan biridir.

Xulosa qilib aytganda, tarjimonda madaniy kompetensiya til bilishdan ko'ra kengroq tushuncha bo'lib, bu — madaniyatlarni chuqur anglash va ular o'rtasida samarali ko'priq qurishdir. Zamonaviy global kommunikatsiya sharoitida madaniy kompetensiya tarjimonlarning professional muvaffaqiyati va samarali kommunikatsiya uchun asosiy omillardan biridir. Shuning uchun tarjima sohasida madaniy kompetensiyaning rivojlantirishga doimiy e'tibor qaratish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Bassnett, S. Translation Studies. Routledge, 2014.
2. House, J. Translation Quality Assessment: Past and Present. Routledge, 2015.
3. Pym, A. Exploring Translation Theories. Routledge, 2010.
4. Katan, D. Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators. Routledge, 2014.
5. Newmark, P. A Textbook of Translation. Prentice Hall, 1988.